

Причини за неуспехите на втората армия във войната с гърците.

Тежката обида, която гърците ни нанесоха с поражението на нашата втора армия, върваме, често кара мнозина да си задават въпроса, кои сж причините за нейния неуспех: малката ли численост, лошото ли командване, изтощението на нашия войник ли или някаква скрита и до това време неузната сила на гръцката армия бѣха причина за тѣзи неуспехи? Имайки възможност да слѣдимъ отъ близко разволя на събитията, ние ще се помъчимъ да отговоримъ на горния въпросъ.

За насъ, безсъмнено, една отъ главните причини (която е зародишътъ на много други) за неуспехите на втората армия е голѣмото прѣнебрѣжение, съ което се отнасяхме всички — отъ главната квартира и до послѣдния подпоручикъ — къмъ противника — гърците. Лошата слава, която си бѣше създадала гръцката армия прѣзъ миналата гръцко-турска война, и пословичните сражения, които тя води съ турците въ послѣдната война, въ които за нѣколкодневни ужъ ожесточени боеве даваше само по нѣколко стотинъ убити и ранени, ни утвърждаваха въ убѣдението, че тя е слаба, ако не нишожна, бойна сила.

Лошото мнѣние за гръцката армия особено ярко се поддържаше отъ всички граждански и военни лица, които можаха да я наблюдаватъ отъ близу въ Солунъ, въ това число и отъ самия командующъ 2-а армия, който имѣ случая да я види тамъ въ време на парада на 21-и май. Разпуснатото държане, тѣлесната немощ и слабата дисциплина на гръцкия войникъ сж навеждали всички наблюдатели на заключението, че той далечъ не е надежденъ боецъ и че не може да става и дума за сравнения съ нашия.

По-послѣ неуспехътъ на гърците въ инцидента при Ангиста, инцидентъ, който тѣ сами прѣдизвикаха, още повече утвърди убѣдението за слабата бойна готовност на гръцкия войникъ. Ако нѣколко милиционни дружини съ нѣколко недѣлно обучение можаха да се борятъ съ редовните гръцки войски и да имъ нанесатъ поражение, какво оставаше до редовните български войници! Така говорѣха почти всички слѣдъ боя при Ангиста. Тукъ обаче имаше заблуждение, което на времето не се изтъкна достатъчно и доведе до погрѣшни заключения, като прѣувеличи бойната стойност на новосформованите македонски бригади. Ударътъ на гърците при Ангиста се нанесе не отъ Сърската бригада, която поради силния огънь на гръцката артилерия, както заявяваха очевидци, почнала вече да се колебае въ своята устойчивост, а отъ 42-и полкъ, начело съ неговия достоенъ командиръ полковникъ Колевъ. Пжтувайки съ полка си отъ Правишко за къмъ Демиръ-Хисаръ край Ангиста, той, като вижда, че се води бой, по свой починъ спира полка, развърща го въ боенъ редъ и се нахвърля на гърците. Послѣдните не издържатъ натиска на 42-я полкъ, който застрашава фланга имъ, и хукватъ назадъ. Така че успехътъ при Ангиста, може да се каже, се дължи изключително на 42-и полкъ, а не на македонската бригада, както погрѣшно ѣ се приписа.

Това прѣувеличение силата на македонските бригади слѣдъ Ангиста стана причина за голѣма грѣшка: слѣдъ този бой помощникътъ на главнокомандующия разпореди, цѣлата 8-а Тунджанска дивизия, която до тогава бѣше въ състава на 2-а армия, да се прѣхвърли и влѣзе въ състава на 4-а армия. Висшето командване на 2-а армия, което по-отблизу слѣдѣше течението на събитията и по-добре схващаше бойната стойност на македонските бригади, не пропусна да донесе въ общата главна квартира, че при състава, при който остава 2-а армия, тя не ще може не само да настъпни, но и да се отбранява противъ гръцката армия. На това донесение общата главна квартира е погледнала, вѣроятно, недостатъчно сериозно, тъй като, до началото на войната, числеността на втора армия не бѣ увеличена. Наистина, въ началото на юний бѣ дадена една бригада отъ 10-а дивизия, но за това бѣ взета друга отъ 3-а дивизия.

Това прѣнебрѣжение къмъ гръцката армия бѣ първоизточникъ на много други грѣшки, които се отразиха, както

върху силата и състава на 2-а армия, така и върху начина на воденето на самата операция, — гръшки, които постепенно тукъ ще изложимъ.

До подписването на Лондонския миръ въ състава на 2-а армия влизаха 3-а дивизия съ тритѣ си бригади, 8-а дивизия също съ тритѣ си бригади, 11-а дивизия съ три полка, единъ непълненъ допълняющъ полкъ (7-и), 10-а и 28-а допълняющи дружини, 5-а погранична дружина, Драмската и Сърската бригади, които въ това врѣме се формираха и попълваха, и нѣколко пѣши и конни ескадрони отъ македонската полева конница. Въ този си съставъ армията броеше около 80—82 хиляди человекъ.

Слѣдъ подписването на Лондонския миръ общата главна квартира рѣши да съсредоточи цѣлата ни армия на западнитѣ граници, като образува още една армия. За усиление на другитѣ армии, въ втората половина на мѣсець май, отъ състава на 2-а армия се отнеха отначало цѣлата 8-а дивизия, а по-слѣдъ и една бригада отъ 3-а дивизия. Въ замѣна на това даде ѝ се само една бригада отъ 10-а дивизия. Тѣй че въ надвечерието на военнитѣ дѣйствиа 2-а армия остана само отъ: 2-а и 3-а бригади отъ 3-а дивизия — около 11,500 бойци съ 24 с. с., 36 не с. с. полски и 4 планински орджия; 1-а бригада отъ 10-а дивизия — около 5,550 бойци съ 12 с. с. полски орджия; 11-а пѣхотна дивизия — около 6,500 бойци съ 36 не с. с. полски орджия; 7-и допълняющъ полкъ — около 1800 бойци; 10-а, 28-а допълняющи и 5-а погранични дружини — всичко около 1900 бойци; Драмската и Сърската бригади — отъ по 8,000 новобранци съ по 18 не с. с. полски и 4 планински орджия; 10-и коненъ полкъ — 250 сабли; 7 допълняющи ескадрона отъ македонската конница — около 600 сабли, едно с. с. гаубично отдѣление, една 15 см. гаубична батарея, една 12 см. D/28 и една 10½ см. турска батарея. Или всичко около 44,000 бойци, отъ които 18,000 надеждни, 10,000 полугодни — отъ опълчението и кадрови, и 16,000 новобранци при 180 орджия, отъ които 36 с. с. полски, 108 не с. с. полски, 12 планински, 24 тежки орджия и 850 сабли. Всичко, заедно съ нестроевитѣ, 2-а армия броеше около 54,000 человекъ.

Срѣщу тѣзи наши сили, въ надвечерието на войната, по добититѣ свѣдѣния, гърцитѣ бѣха съсредоточили въ околността на Солунъ деветъ дивизии, а именно 1-а, 2-а, 3-а,

4-а, 5-а, 6-а, 7-а, 8-а и 10-а съ два конни полка. Тѣй като всѣка гръцка дивизия, съгласно донесението на полковника Чилингирова отъ първитѣ числа на мѣць май, срѣдно броеше около 10,000 души съ по 24 полски и 12 планински с. с. орджия, то, значи, гърцитѣ имаха срѣщу насъ съсредоточени около 90,000 бойци при 324 с. с. орджия, отъ които 218 полски и 108 планински, безъ тежката артилерия и около 800—1000 сабли.

По такъвъ начинъ на 90,000 редовни, добрѣ отпочинали бойци, ние противупоставихме 44,000, отъ които, повтаряме, само 18,000 редовни, но изтощени, бойци, 10,000 полугодни и 16,000 новобранци съ крайно слаба подготовка и съмнително народно самосъзнание. На 324 полски и планински скорострѣлни отъ най-новъ моделъ гръцки орджия ние противупоставихме 180 орджия, отъ които само 60 скорострѣлни. Както виждаме, скорострѣлната артилерия на 2-а армия бѣ, сравнително, много малко. И тоя недостатъкъ се изтъкна на общата главна квартира, но молбата за усиление на полската и планинската скорострѣлна артилерия пакъ не бѣ уважена. А това вече бѣ капитална грѣшка. Ако за числото на ножоветѣ е могло да се допуша, че единъ нашъ войникъ може да се противопостави на два гръцки, то за числото на орджията това е много погрѣшно. Боятъ на артилерията, който се води срѣдно на разстояние отъ 2 до 4 километра, е бой, тѣй да се каже, на двѣ техники, въ които нравствениятъ елементъ взема сравнително по-малко участие. Тукъ качеството и количеството иматъ главно значение. А прѣвъзходството, както въ качествено, така и въ количествено отношение, бѣ на страната на противника. На мѣсто слабостта на нашата материална часть, въ сравнение съ неприятелската, да бжде компенсирана съ по-голѣмо количество, ние виждаме, напротивъ, че нашата артилерия по число не само не е равна на това на противника, но е много по-малко. На 324 гръцки скорострѣлни орджия противупоставяме 60 скорострѣлни и 120 нескорострѣлни.

Артилерията въ 2-а армия трѣбваше да бжде по-могъществена и по-многобройна още и затова, че една трета отъ състава на армията образуваха новобранци съ съмнителна бойна стойностъ. Историята ни посочва, че въ такива случаи добритѣ пълководци сж уравнивали слабостта на пѣхотата съ по-голѣмия брой на орджията. У насъ тѣкмо обратно.

Общата главна квартира не може да се оправдава съ това, че нѣмало отъ кждѣ да вземе повече артилерия, защото знаемъ, че на 4-а армия бѣше дадена толкова много артилерия, што въ планинската мѣстностъ, въ която бѣше тикната, тя не можеше да я използвава. Молбата обаче, да бжде засилена артилерията на 2-а армия за смѣтка на тази отъ 4-а, остана неудовлетворена. Освѣнъ това, 2-а армия щѣше да дѣйствува въ една мѣстностъ съ характеръ прѣдимно планински, а въ състава на артилерията ѝ имаше само 12 с. с. планински орждия — количество нищожно въ сравнение съ това на противника.

Драмската и Сѣрската бригади, както поменахме и погорѣ, се състояха отъ новобранци, събрани отчасти доброволно, отчасти на сила, изъ мѣстнитѣ жители, които не бѣха служили и не се отличаваха съ особено народно самосъзнание. Тѣзи части, набързо формиранни, бѣха не само безъ всѣкаква вжтрѣшна органическа, но даже и безъ външна механическа връзка, защото не бѣха нито добрѣ облѣчени, нито добрѣ въоръжени, нито добрѣ снабдени. При това тѣ нѣмаха и несбходимото количество офицери и подофицери. Малкото офицери, които бѣха дадени на тѣзи части, бѣха прѣдимно запасни — или отдавна излѣзли отъ служба, или новопроизведени отъ подофицери. Поради слабия си началнически съставъ и поради късото за обучение врѣме, тѣзи части не можаха не само да прѣминатъ и усвоятъ най-елементарнитѣ свѣдѣния по характера и воденето на съврѣмения бой и разнитѣ служби, които го съпровождатъ, но не можаха да произведатъ даже единъ съкратенъ курсъ на стрѣлбата.

Тѣзи части безъ подготовка, безъ дисциплина, безъ достатъчно началници и безъ наличността на всѣкаквъ патриотизъмъ, бѣха ненадеждни и, ако можеха още да играятъ каква-годѣ роль въ отбранителния бой, съвмѣстно съ други надежни части, за настѣпателенъ бой тѣ бѣха абсолютно негодни. Ето защо, още въ първия день на настѣпленieto отъ тѣзи части се изгубиха цѣли роти и дружини. Ето защо, още слѣдъ първата несполука виждаме ги да се топятъ като снѣгъ отъ юлско слънце. Слѣдъ злополучния бой при Лахна Драмската бригада, напимѣръ, остана само съ около 2000 челоука (отъ 8000), т. е. почти само съ кадѣра, който ѝ бѣше отдѣленъ отъ редовнитѣ полкове.

Съ създаването и използването на тѣзи бригади много скоро забравихме многобройнитѣ поуки, които историята ни дава. Трѣбваше и ние, въпрѣки всѣка наука, да изпитаме горчивия опитъ. Военната наука казва: добрата организация не търпи импровизация. А ние, вмѣсто съ лишнитѣ млади хора да попѣлваме разрѣденитѣ редове на бойнитѣ наши дивизии, които бѣха изгубили вече по една трета отъ състава си, създадохме нови импровизирани части, на които възлагахме еднакви бойни задачи, като на останалитѣ. А тѣ бѣха и необучени, и недисциплинирани, и безъ достатъченъ началнически съставъ, и необлѣчени, и неснабдени, и безъ всѣкакви тилови и интендантски органи. Нѣкон отъ тѣхъ даже нѣмаха най-необходимото число кола, за да си прѣнасятъ хлѣба отъ фурнитѣ до позициитѣ.

И така, пакъ повтаряме: прѣнебрѣжението, съ което се гледаше на противника, бѣ причина да се поставятъ срѣщу гърцитѣ малко войски, импровизирани части, малко артилерия и особно малко скорострѣлни орждия. Всички тѣзи недостатъци до извѣстна степенъ се съзнаваха отъ командующия 2-а армия, обаче на всички негови постѣпки се отговаряше съ възражението, че добритѣ войски съ добрата артилерия биле нуждни за по-важно мѣсто. Това възражение по неволя караше командующия армията да се помири съ лошата перспектива да прѣтърпи поражение и унижение, но да даде възможность, на друго мѣсто да се спечели побѣдата надъ противника — принципъ, който военната наука отдавна е осветила и опрѣдѣлила съ думитѣ: *жертвувай второстепенното за полза на главното*. Изглежда, обаче, като че общата главна квартира неправилно е приложила този принципъ за дадената обстановка, тѣй като несполукитѣ на 2-а армия на второстепенното направление поставиха въ трудно положение съсѣдната ней 4-а армия на главното направление. Въ дадения случай обстановка като че ли е искала по-друго рѣшение. Но на този въпросъ сега нѣма да се спираме.

Друга една отъ причинитѣ за неуспѣха на 2-а армия е тази, че тя почна военнитѣ дѣйствия несъсрѣдоточена. Може би общата главна квартира е искала, както молѣше и генералъ Ивановъ, да се даде на дѣйствията срѣщу гърцитѣ въ Правишко характеръ на единъ голѣмъ инцидентъ, който да

може въ всѣко врѣме да се спре. Инакъ почването на военнитѣ дѣйствия, съ рискъ да докаратъ формена война, съ една несъсрѣдоточена армия, каквато бѣше втората, е нарушение на най-елементарнитѣ принципи на военното изкуство. И ние искаме да мислимъ, че нашето Висше Командуване дѣйстви-телно е било подведено.

Въ надвечерието на войната втората армия заемаше положение, което имаше за цѣль ефикасно да прикрива заетата територия и проходящата прѣзъ нея желѣзнопътна линия противъ частични попълзновения на гърцитѣ, както това при Ангиста, а не отъ съображения за нѣкакви отбрани-телни или, още по-малко, настѣпателни дѣйствия. А това разположение бѣ слѣдното *): 3-а бригада отъ 3-а дивизия заемаше участъка отъ Дойранъ на югъ до р. Женско съ ядро източно отъ Гевгелий; 2-а бригада отъ същата дивизия заемаше участъка отъ р. Женско до висота 605 съ ядро южно отъ Кукушъ. Бригадата на полковникъ Петевъ заемаше участъка отъ висота 605 до с. Зарово съ ядро около Него-ванъ. Драмската бригада съ 7-и допълняющъ полкъ и 10-а допълняюща дружина заемаше участъка отъ с. Зарово до езерото Тахино съ ядро около моста Орлякъ. Сърската бри-гада съ 28-а допълняюща дружина заемаше участъка отъ езерото Тахино до Кушница планина съ ядро около с. Радо-лево, и 11-а дивизия съ 5-а погранична дружина заемаше участъка отъ Кушница планина до Кавала съ ядро сѣверно отъ Правище. По такъвъ начинъ частитѣ на втора армия бѣха разтегнати по раздѣлителната съ гърцитѣ линия на единъ фронтъ отъ около 180 килом. безъ никакви резерви въ втора линия. Слабостта на това разтегнато и разхвърлено положение напълно се съзнаваше отъ командующия армията, затова той, прѣдъ видъ възможността да се почнатъ воен-нитѣ дѣйствия, молѣше да бжде своеврѣменно прѣдупрѣденъ, за да съсрѣдоточи армията, като донасяше, че за тази опе-рация ще му е нужно около една седмица врѣме. Помощ-никътъ на Главнокомандующия е ималъ това прѣдъ видъ, защото въ една отъ своитѣ директиви самъ опрѣдѣляше района за съсрѣдоточаването на 2-а армия. Но заповѣдь за това съсрѣдоточаване до момента на почването на воен-нитѣ дѣйствия не послѣдва. Такава се даде чакъ на 17-и

*) Гледай приложената схема.

юний вечерята, когато се бѣха вече почнали военнитѣ дѣй-ствия, и съсрѣдоточението трѣбваше да се извърши подъ ударитѣ на противника.

Между това противникътъ не бездѣйствуваше. Събра-нитѣ свѣдѣния за съсрѣдоточаването на грѣцката армия къмъ това врѣме бѣха доста положителни и съ голѣма нагледностъ рисуваха нейната групировка. Отъ тѣзи свѣ-дѣния щабътъ на втората армия заключавахе, че главната грѣцка маса (1-а, 3-а, 4-а, 5-а, 6-а и 8-а дивизии) е съсрѣ-доточена въ околността на Солунъ. 2-а и 10-а дивизии се намираха на дѣсния брѣгъ на Вардара въ отстѣпъ на прѣдъ главната маса; 7-а дивизия се намираше съ часть въ Правишко и часть въ околността на Чайза. Отъ цѣлата грѣцка армия само 9-а и 11-а дивизии не бѣха извикани на новия театъръ на войната. По съществуващитѣ свѣдѣния тѣ били оставени часть въ Епиръ, часть въ Островитѣ.

Така че противъ нашата гѣнка, 180 кил. дълга, линия гърцитѣ имаха съсрѣдоточени въ околността на Солунъ, на 20—25 кил. южно отъ нашата линия, 6 дивизии, съ двѣ въ прѣденъ отстѣпъ, на дѣсния брѣгъ на Вардаръ, и една на крайния дѣсенъ флангъ въ Правишко и Чайза.

На това застрашително положение на грѣцката армия не се отдаваше нужното значение. Помощникътъ на Главно-командующия, който не мислѣше да усилить 2-а армия, прѣди да рѣши въпроса, какъ ще трѣбва да дѣйствува тя, да ли отбранително или настѣпателно, прѣдложи само, да се усилить дѣсниятъ флангъ на армията при Кукушъ, срѣщу който бѣше съсрѣдоточена главната грѣцка маса, за смѣтка на лѣвия флангъ. Това, обаче, командующиятъ 2-а армия не се рѣши да направи прѣдъ видъ застрашителното положение на гър-цитѣ въ Правишко. Осществяването на това прѣдложение командующиятъ армията намисли да постигне по други начинъ. Той поиска разрѣшение отъ общата главна квартира да му се позволи да скѣса склученото съ гърцитѣ съглашение, като създаде единъ инцидентъ като оня при Ангиста, който да използува, за да изтика гърцитѣ изъ Правишко, та, като остави тамъ най-необходимото количество войски за охрана на морския брѣгъ, всичко останало да прѣхвърли и съсрѣ-доточи на дѣсния флангъ при Кукушъ. Това желание на командующия армията, обаче, не бѣ удовлетворено.

По такъв начинъ 2-а армия до почването на военнитѣ дѣйствия остана въ своето крайно неизгодно положение, безъ да има нито единъ войникъ въ втора линия въ резервъ, срѣщу застрашително съсрѣдоточенъ и готовъ за дѣйствие противникъ.

На 15-и юний се получи заповѣдта за дѣйствията. Тази заповѣдъ нагледъ удовлетворяваше желанието на командующия 2-а армия, понеже съ нея му се заповѣдваше да очисти Правишко, — нѣщо, което той отъ по-рано желяеше, но на обстоятелството, че съ почване на дѣйствията на 2-а армия въ Правишко встѣпваше въ дѣйствие и цѣлата 4-а армия, обстоятелство, което не можеше да даде вече на дѣйствията въ Правишко характеръ на инцидентъ, не се обърна внимание. А че бѣ възможно, създадениятъ въ Правишко инцидентъ да се обърне въ формена война, която щѣше да завари 2-а армия несъсрѣдоточена, за това не се е помислило достатъчно. Въ получената заповѣдъ командующиятъ 2-а армия съзрѣ само едно своѣ удовлетворено желание — да се отърве отъ грижитѣ си за Правишко, а изпусна изъ прѣдъ видъ по-главното — че тѣзи дѣйствия можеха да докарать работата до война, която той трѣбваше да приеме несъсрѣдоточенъ. А да почнешъ войната несъсрѣдоточенъ, когато имашъ на прѣдъ си единъ готовъ за дѣйствие противникъ, значи да нарушишъ единъ отъ най-елементарнитѣ принципи на военното изкуство. Генералъ Ивановъ не можеше да бжде единъ пасивенъ изпълнителъ. Той бѣ командующъ отдѣлна армия и, ако съзнаваше опасността, на която можеше да се изложи, трѣбваше поне да донесе за това. Но, кой знае, възможно е, генералъ Ивановъ спокойно да е погледналъ на всичко това, като се е надѣвалъ на разпространената мѣлва, че гръцката армия е неспособна за настѣпателни дѣйствия и че тя нѣма да се рѣши да настѣпи, а ще чака на своята добръ укрѣпена позиция нашето настѣпление. По такъв начинъ той навѣрно е мислилъ, че и слѣдъ почването на военнитѣ дѣйствия ще може безпрѣпятствено да съсрѣдоточи прѣснатата си армия и да я насочи срѣщу страховито скрива се въ позицията си противникъ. Какво фатално схващане, ако то е вѣрно!

Между туй, още на 18-и юний, т. е. два деня слѣдъ почването на военнитѣ дѣйствия, когато гръцкитѣ колони се людадоха отъ разни страни, командующиятъ армията съзна

много опасното положение на армията си и взе да вика за помощъ, но бѣ вече късно. Сторената грѣшка неможеше така лесно да се поправи. Ако въ надвечерието на почването на военнитѣ дѣйствия генералъ Ивановъ бѣше донесълъ, че ще изпълни дадената заповѣдъ, но че намира това дѣйствие рисковано, понеже можеше да принуди армията му да почне войната несъсрѣдоточена, щѣше да заслужи похвалитѣ на прѣдвидливъ военачалникъ; но той не направи това ни на 15-и, когато получи заповѣдта за дѣйствията, ни на 16-и, ни на 17-и. Това той направи едва тогава, когато гръцитѣ прѣминаха въ общо настѣпление. Дѣйствително, по-рано командующиятъ 2-а армия донасяше за разтегнатото положение на армията и за нейната малочисленостъ и искаше да бжде усилена и да му се даде време да съсрѣдоточи армията прѣди почването на дѣйствията. Обаче ние мислимъ, че дългъ му се налагаше въ фаталната вечеръ, когато и той, отъ своя страна, даваше заповѣдъ за почване на дѣйствията, да донесе най-малко, че пристѣпва къмъ изпълнение на заповѣдта, но че при този съставъ и при това несъсрѣдоточено положение, ако се почне войната, армията му се излага на страшния рискъ да бжде бита по части. Това обаче той не направи. Ето защо, мислимъ, че и командующиятъ 2-а армия нравствено носи отговорностъ прѣдъ бившитѣ свои подчинени отъ втората армия за тежката обида, която имъ се нанесе.

Сега да видимъ накратко, можеше ли 2-а армия слѣдъ почването на военнитѣ дѣйствия да бжде съсрѣдоточена, какъ бѣ рѣшено да стане това съсрѣдоточение и какъ би било най-добръ да стане.

Втората армия още съ идването си въ Македония получи назначение да дѣйствува противъ гръцката армия. До началото на дѣйствията, както вече видѣхме, тя заемаше едно разтегнато кордонно разположение, съ цѣлъ по добръ да прикрива завладѣнитѣ земи и желѣзопѣтната линия Одринъ — Деде Агачъ — Съресъ — Демиръ Хисаръ — Дойранъ, а не отъ съображения за водене на нѣкакви отбранителни или още по-малко настѣпателни дѣйствия. За почване на едно отъ тѣзи дѣйствия тя трѣбваше прѣдварително да бжде съсрѣдоточена. Проходящиятъ прѣзъ завладѣнитѣ земи желѣзенъ пѣтъ бѣ единичкиятъ, който обслужваше 4-а и 2-а армии. Показаното

по-горѣ разположение на 2-а армия изхождаше главно отъ съображенията, да се запази по-добрѣ тази линия, затова и на главнитѣ посоки, по които гърцитѣ можаха да заплашватъ тази линия, бѣха разположени сгъстенитѣ части на 2-а армия (гледай прилож. схема).

Прѣдъ видъ възможността на война съ съюзницитѣ, помощникътъ на Главнокомандующия бѣ наредилъ, 2-а армия да се съсрѣдоточи на линията Кукушъ — висота 665. Както вече видѣхме, до деня на почването на военнитѣ дѣйствия заповѣдъ за това съсрѣдоточение не бѣ дадена. И това е станало съзнателно, защото въ дадената, на 15 и юний за започване на военнитѣ дѣйствия заповѣдъ изрично се казваше: *прѣди са почнете съсрѣдоточението, атакувайте гърцитѣ при Дефтера и Чийаза и застанете твърдо въ тия пристанища.* Ето това ни караше да прѣдполагаме, че дѣйствително се е мислило да се даде на дѣйствиата инцидентенъ характеръ. Обаче на 17 и юний се получава нова заповѣдъ: *втора армия слѣдъ завършване операциитѣ си при Чийаза веднага да пристъпи къмъ съсрѣдоточаването си на указаната линия* (Кукушъ — висотата 665) *съ цѣль да атакува Солунъ.* Както виждаме, съ тази втора заповѣдъ на прѣдприетитѣ дѣйствия не се дава вече инцидентенъ характеръ. Тукъ вече се заповѣдва да се съсрѣдоточи армията съ цѣль да заеме Солунъ. Това можеше да се достигне само слѣдъ като се разбиеше съсрѣдоточената тамъ грѣцка армия. Това именно показва, че помощникътъ на Главнокомандующия е билъ рѣшилъ да почне война съ гърцитѣ на общо основание, а не да си играе на инциденти. Тази втора заповѣдъ най-нагледно рисува недостатъчната сериозностъ, съ която нашето висше командване се е отнесло къмъ работитѣ. Та нали навсѣкждѣ се хвалихме, че можахме да разбиемъ турската армия въ миналата война само за това, защото я сварихме и нападناхме още въ периода на нейното съсрѣдоточаване? А въ новата война сами правимъ грѣшка по лоша и отъ тая на турцитѣ — сами почваме войната несъсрѣдоточени противъ една съсрѣдоточена вече неприятелска армия. Или и помощникътъ на Главнокомандующия е билъ възприелъ идеята, че грѣцката армия е неспособна да води никакви настѣпателни дѣйствия, та затова нѣма да настѣпи и ни попрѣчи на съсрѣдоточението? И тъй, 2-а армия получи заповѣдъ да почне съсрѣдоточаването на линията Кукушъ — висотата 665 слѣдъ почване:

на военнитѣ дѣйствия, като имаше насрѣща си вече съсрѣдоточенъ противникъ. Посоченото съсрѣдоточаване командующиятъ 2-а армия бѣ рѣшилъ да реализира съ малко измѣнение. Споредъ едно негово изложение за вѣроятния начинъ за дѣйствие противъ гърцитѣ при Солунъ, 2-а армия трѣбваше да дѣйствува главно по посока Кукушъ—Солунъ; посоката Сѣресъ Солунъ се явяваше второстепенна. Командующиятъ армията проектираше да съсрѣдоточи бригадитѣ отъ 3-а дивизия, Сѣрската бригада и двѣ нови бригади, които щѣха да му се изпратятъ въ подкрѣпление, южно отъ Кукушъ, а Драмската бригада, бригадата на полковникъ Петевъ и 7-и допѣлняющъ полкъ — на линията Рахманли — Гювезна, като прѣдварително съ тѣзи части очисти участъка около Нигрита и Сухо до езерото Бешикъ, гдѣто, по добититѣ свѣдѣния, гърцитѣ имаха слаби части. За тази операция, прѣдъ видъ на прѣсѣчения характеръ на мѣстността, бѣха необходими при най-благоприятни условия най-малко два дни. Така че, ако се почнѣше съсрѣдоточаването на 18-и юний сутринята, то можеше да бѣде свършено на 20-и вечерята. Сжщо къмъ това врѣме можеше да се прѣвози по желѣзницата окончателно и Сѣрската бригада отъ станция Ангиста до станция Кукушъ.

Подкрѣпленията, съ които щѣше да бѣде усилена 2-а армия (отначало двѣ бригади отъ 2-а дивизия, а послѣ двѣ бригади отъ 6-а дивизия) се намираха нѣгдѣ около Струмица. За тѣхното съсрѣдоточаване въ района на Кукушъ бѣха необходими три дни.

Така че, за съсрѣдоточаване на частитѣ отъ 2-а армия, безъ подкрѣпленията, бѣха нужни два цѣли деня, а съ послѣднитѣ — три дни. Между това главната грѣцка маса отъ 6-пѣхотни дивизии бѣше съсрѣдоточена на височинитѣ съверно отъ Солунъ на едно разстояние 20—30 километра отъ избраната отъ помощника на Главнокомандующия линия за съсрѣдоточение Кукушъ—висотата 665 и на 15—20 клм. отъ избраната отъ командующия 2-а армия линия южно отъ Кукушъ—Рахманли—Гювезна.

Слѣдъ получаването на горѣпоменатата заповѣдъ за почване на съсрѣдоточаването командующиятъ 2-а армия, въ изпълнение на прѣдначертания си планъ, почна на 18-и юний прѣвозването на Сѣрската бригада по желѣзницата за Кукушъ, Драмската бригада съ 7-и допѣлняющъ полкъ се по-

даде на югъ, за да заеме Нигрита и Сухо, а бригадата на полковникъ Петевъ се подаде напрѣдъ къмъ висотата 480, гдѣто и на слѣдния день прие първия бой. Така че на 18-и юний командующиятъ 2-а армия бѣше пристѣпилъ къмъ изпълнение на приетия си планъ.

Като вземемъ прѣдъ видъ готовността на гръцката армия за дѣйствиe и разстоянията, които я отдѣляха отъ избранитѣ отъ страна на помощникъ Главнокомандующия и командующия 2-а армия линии на съсрѣдоточение, виждаме, че тѣзи послѣднитѣ бѣха избрани много несполучливо. Тѣзи линии се намираха по-близу до съсрѣдоточения и готовъ за дѣйствиe противникъ, отколкото до самитѣ части на 2-а армия. Съ избирането на тѣзи линии за съсрѣдоточение се нарушаваше важенъ принципъ отъ военното изкуство: *никога да не се избира за една армия районъ за съсрѣдоточаване тамъ, където тя може да бѣде изпрѣварена отъ противника и битъ по части.* Нали за това именно осждаатъ съсрѣдоточението на французитѣ въ 1870 год. въ районъ близко до границата, гдѣто нѣмцитѣ, поради своята бърза мобилизация и съсрѣдоточение, можаха да ги изпрѣварятъ и битъ по части? Нали за това и сега военнитѣ авторитети казватъ, че турската армия поради своята бавна мобилизация и съсрѣдоточение и поради слабостта на Лозенградската крѣпостъ трѣбало да се съсрѣдоточи не на линията Люле-Бургасъ, а нѣгдѣ назадъ, за да не бѣде изпрѣварена отъ насъ въ момента на своето съсрѣдоточаване и бита по части? Нима всички поуки, които ни дава военната история въ това отношение, бѣха забравени отъ нашето висше командване? Увѣрени сме, че не. Тукъ е виновато известното вече прѣнебрѣжение, съ което се отнасяхме къмъ противника. Тукъ навѣрно сж правени смѣтки съ прѣдубѣждението, че противникътъ е неспособенъ да води сериозни настѣпателни дѣйствиa, че той нѣма да настѣпи и напусне добритѣ позиции, на които наистина старателно се укрѣпваше нѣколко мѣсеца. Само по този начинъ може да се обясни така рѣзкото нарушение на военнитѣ принципи отъ нашето висше командване. Но, ако въ мирно врѣме се учимъ всѣкога да вземаме рѣшение при най-неблагоприятната за насъ обстановка, защо въ дадения случай не приложихме това прието правило? защо не се е допуснало, че противникътъ може да не стои пасивно на своитѣ позиции, а да настѣпи и ни бие по части въ врѣме на самото съсрѣдоточаване, — нѣщо, което и стана?

Ако бѣше правилно схваната и правилно оценена обстановка, щѣше да се дойде до заключението, че съсрѣдоточаването на 2-а армия на линията Кукушъ—висота 665 и по-напрѣдъ е рисковано и че безопасността е изисквала, то да стане нѣгдѣ назадъ, гдѣто противникътъ не може да попрѣчи.

Положението на двата ни противника — сърбитѣ и гърцитѣ — и общото стратегическо положение на 2-а и 4-а армии въ Македония въ свръзка съ мѣстността подсказватъ, че това съсрѣдоточение трѣбвало да стане на линията Бѣласица планина. Слѣдъ очистването още на 17 и юний участъка между ст. Удово и Гевгелий отъ сръбски и гръцки войски, това съсрѣдоточение щѣше да стане напълно безпрѣпятствено. При съществуващитѣ прѣзъ Бѣласица планина двѣ главни посоки — тази при Демиръ Хисаръ и тази при Дойранъ, безъ съмнение послѣдната имаше много по-важно значение; за това тамъ трѣбваше да се съсрѣдоточи главната маса на 2-а армия, още повече, че отъ тамъ се очакваше да пристигне и обѣщаното ѝ подкрѣпление. Наистина, съ такова едно рѣшение се откриваше линията Деде-Агачъ — Сѣресъ — Демиръ-Хисаръ. Но прѣдъ двѣтѣ злини — да бѣде бита 2-а армия по части или да се изгуби желѣзниятъ пѣтъ, трѣбваше да се прѣдпочете послѣдната — по-малката.

Както се вижда, до вечерта на 18-и юний това не е било съзнато, и затова разпореджане за подобно съсрѣдоточаване не бѣ дадено. Слѣдъ тази дата, когато гръцката армия ясно обрисова своето настѣпление, опасността бѣ съзната; на 2-а армия се заповѣда да се оттегли назадъ, но пакъ, подъ влиянието на второстепенни цѣли, не ѝ се даде нужната свобода, за да се съсрѣдоточи тамъ, гдѣто обстановка налагаше. Това се вижда отъ разпореджанията, които бѣха дадени на 2-а армия и които, нажсо, бѣха слѣднитѣ: на 17-и юний вечерта, както вече видѣхме, на 2-а армия се заповѣдаваше да почне да се съсрѣдоточава на линията Кукушъ — висота 665 съ цѣль да атакува Солунъ; на 18-и вечерта, слѣдъ злополуката, която прѣтърпѣ 4-а армия, на 2-а армия се заповѣда да прѣмине къмъ отбрана, т. е. отмѣни се проектираното настѣпление къмъ Солунъ, обаче за мѣстото на съсрѣдоточаването не се говори нищо — значи остава същото. Късно вечерта на 18-и се получи нова заповѣдъ, съ която се съобщава, че, прѣдъ видъ на тежкото положение на 4-а армия, 2-а армия не може да бѣде усилена съ подкрѣпления, затова ѝ се прѣпорѣчва да усилн до максимумъ

бързината на съсредоточаването на Сърската бригада отъ Празнишко къмъ Кукушъ. При това като че се схванала опасността отъ съсредоточаването на 2-а армия тъй напредъ, та въ същата заповѣдъ ѝ се прѣпоръчва да земе позиция *където по-назадъ отъ опредѣлената ѝ линия*, но при условие, тази нова линия (позиция) да прикрива посоката Съресъ — Демиръ-Хисаръ и да осигурява връзката съ 4-а армия прѣзъ Дойранъ — Струмица.

Тази послѣдната заповѣдъ не разрешава правилно въпроса за съсредоточаването армията назадъ, защото отъ една страна се иска да се оттегли армията, а отъ друга — да се прикрива посоката Съресъ — Демиръ-Хисаръ и поддържа връзка съ 4-а армия прѣзъ Дойранъ — Струмица. Ако погледнемъ на картата, ще видимъ, че между посоката Дойранъ — Кукушъ — Солунъ и посоката Съресъ в. 665 — Солунъ като тригълникъ е разположена почти непроходимата Круша планина, така че, колкото повече се отдрѣпватъ частитъ назадъ отъ линията Кукушъ — висота 665, по посока на Съресъ и Дойранъ, толкова повече тѣ се разединяватъ, а слѣдователно и излагатъ на риска да бждатъ бити по части. Отъ друга страна, за да се прикрие желѣзниятъ пѣтъ Съресъ — Демиръ-Хисаръ, съсредоточенитъ къмъ висота 665 части не можеха да се оттеглятъ по-назадъ, защото щѣха да откриятъ линията. Затова навѣрно командующиятъ 2-а армия, за да изпълни задачата така, както му бѣ дадена, остави армията си разпокъсана въ три групи така, както бѣ заварена отъ събитията, а именно: една група на посоката Съресъ — Солунъ, друга — на посоката Кукушъ — Солунъ и трета — на посоката Дойранъ — Гевгелий и Дойранъ — Кара-Суле. Това разкъсано положение на 2-а армия даваше възможностъ на противника да я бие по части.

На 19-и юний слѣдъ пладне се събщи на командующия 2-а армия, че той за даденото време не можелъ да разчита на никакви подкрѣпления. (До това време бѣха дадени само три дружини, изпратени отъ станция Удово). Макаръ че гърцитѣ бѣха вече настѣпили и завързали бой съ цѣлата си армия противъ тритѣ групи на 2-а армия, макаръ че положението на 2-а армия бѣше вече влошено, и въ този день не ѝ се заповѣда да се отдрѣпне назадъ и съсредоточи вѣнъ отъ ударитѣ на противника.

На 20-и юний новиятъ помощникъ Главнокомандующъ повѣрхностно схвана опасното положение на 2-а армия, затова,

въмѣсто да я оттегли и съсредоточи, рѣшава да ѝ прати подкрѣпления. Той съобщава на командующия 2-а армия, че му изпраща една бригада отъ с. Суцезо къмъ Дойранъ. Тази бригада можеше да пристигне най-рано слѣдъ два дни, а до това време положението можеше да се компромитира. Заедно съ това той му съобщава още отъ една страна — да не се увлича въ сериозни акции, отъ друга — да осигури по най-ефикасенъ начинъ комуникационната линия Демиръ-Хисаръ — Съресъ — Деде-Агачъ. Както виждаме, заповѣдта на новия помощникъ Главнокомандующъ съ нищо не поправя положението. Отъ една страна се иска, 2-а армия да не се увлича въ сериозни акции, което значи да не се даватъ рѣшителни сражения, отъ друга — по най-ефикасенъ начинъ да се запази комуникационната линия. Едното изключаваше другото. Това противорѣчие на заповѣдта е, може би, причина, за да се прѣдприематъ при Кукушъ и Лакна боеве, които, както ще видимъ по-нататъкъ, имаха рѣшително влияние върху по-нататъшния ходъ на операцията на 2-а армия.

Съ нова заповѣдъ пакъ отъ 20-и юний вечерта помощникътъ на Главнокомандующия вече по-ясно схваща обстановката и опредѣля главната задача на 2-а армия — да обезпечи фланга и тила на 4-а и 5-а армии, като добавя, че тя трѣбва да се базира на София, по долината на Струма; обаче той пакъ не се освобождава свършено отъ прѣслѣждане на второстепенни цѣли и затова вмѣква — да скъпи колкото е възможно съ желѣзния пѣтъ Съресъ — Деде-Агачъ, като, ако бжде поставена въ положение да отстъпва, прѣпоръчва ѝ се да се оттегля бавно съ упорни боеве.

Тази нова заповѣдъ, до колкото ясно и точно опредѣля задачата на 2-а армия — да обезпечва фланга и тила на 4-а и 5-а армии, до толкова я спѣва съ желанието, да се запази по-дълго желѣзниятъ пѣтъ Съресъ — Деде-Агачъ като пѣтъ на подвозъ и съ прѣдложението да отстъпва бавно съ упорни боеве. Казваме спѣва я, защото липсваха нужнитѣ условия, за да може армията по-дълго време да запази желѣзния пѣтъ, като отстъпва бавно, поради малката дълбочина на театъра на войната, — въпросъ, на който ще се спремъ по-послѣ.

Съ една дума, всички тѣзи заповѣди и пожелания на помощника на Главнокомандующия доведоха работата до тамъ, че 2-а армия остана несъсредоточена и бѣше принудена да встъпи въ сериозни боеве съ числено прѣвъзходенъ противникъ при голѣмия рискъ да бжде бита по части.

Ако на 2-а армия просто и ясно бѣше поставена задачата, която ѝ се диктуваше отъ нейното положение на общия театъръ на войната: да прикрива фланга на главната наша маса, дѣйстваща противъ сърбитѣ, безъ да се обвързва съ други второстепенни задачи, тя трѣбваше, слѣдъ като остави на главнитѣ посоки слаби ариергардни части, да се оттегли на линията на Бѣласица Планина, като съсрѣдоточи главната си маса въ по-важната посока Дойранъ—Струмица. По този начинъ армията щѣше да има време да се съсрѣдоточи внѣтъ отъ ударитѣ на противника, щѣше да се приближи и съедини съ даденитѣ ѝ по-послѣ подкрѣпления отъ 6-а дивизия и щѣше да срѣдне противника на една силна отбранителна линия, гдѣто можеше да му даде рѣшително сражение, съ най-много шансове за успѣхъ. Спечеленитѣ пѣкъ боеве най-добре щѣха да ни осигурятъ владѣнието на изгубената за нѣколко дни линия. Упорнитѣ боеве, които се дадоха при Лакна, Кукушъ и източно отъ Гевгелий при много неблагоприятни условия, прѣждеврѣменно изтощиха армията и я направиха вече негодна да прояви по-послѣ що-годѣ рѣшително дѣйствие на линията на Бѣласица планина.

Въ заповѣдта се казва, че трѣбвало да се скъпи желѣзниятъ пѣтъ Съресъ—Деде-Агачъ като комуникационна линия. Ако дѣйствително тази линия бѣ единственъ пѣтъ за подвоза на 2-а и 4-а армии, тя трѣбваше о време да се обезпечи, като се усилише 2-а армия до толкова, щото да може да води борбата при равни условия съ гърцитѣ. Ако ли желѣзниятъ пѣтъ нѣмаше жизнено значение за сѣществуването на 4-а и 2-а армии като единственъ пѣтъ на подвозъ, което по послѣ се доказа, стремлението за неговото запазване не трѣбваше да отива до тамъ, че да стѣснява свободата на дѣйствиата на 2-а армия. Въ такъвъ случай при малката дълбочина на военния театъръ нито линията можеше да се спази, нито армията. Щомъ като армията не можеше да се бори съ противника, при благоприятни условия за нея, ставаше наложително да жертвува второстепенната цѣль и да се оттегли тамъ, гдѣто при по-благоприятни условия можеше да изпълни главната своя задача — да прикрие фланга на 4-а и 5-а армии, а това щѣше да направи, ако о време отстъпеше на линията Бѣласица планина.

(Ще продължава).

Капитанъ Георгиевъ Т.

Обсадата и прѣвземането на Одринъ.

(Siège et prise d'Adrinople, отъ полковникъ *Piarron de Mondésir*. — Pris 6 fr.).

Полковникътъ, сега генералъ, Пиаронъ де Мондесиръ, бившъ прѣподавателъ въ *Ecole Supérieure de Guerre*, е издалъ подъ горното название една книга за обсадата и прѣвземането на Одринъ.

Пристигналъ на 18-я день отъ падането на крѣпостта, полковникътъ е прѣстоялъ въ нея около 20 деня; той лично обходилъ и разузналъ цѣлата мѣстность около Одринъ, гдѣто току що бѣха се разиграли важнитѣ събития, подпомогнатъ е билъ въ тая обиколка и отъ френскитѣ капитани Алози и Беланже; разпиталъ е и множество наши офицери, които право или косвено сж вземали участие въ дѣйствиата и които му доставили цѣнни свѣдѣния. Поставенъ при такива условия, авторътъ съставилъ своя трудъ, който много повече се приближава до истината отъ излѣзлитѣ до сега на френски езикъ трудове по падането на Одринъ.

Авторътъ много съжалеява въ книгата си, че не му се прѣдставило случай лично да се срѣдне и да събере свѣдѣния непосредствено отъ самитѣ участвуващи въ дѣйствиата турски офицери, понеже къмъ това време тѣ били вече замиснати за България. Обаче този пробѣлъ той можалъ да допълни отчасти съ свѣдѣнията, които му доставилъ английскитѣ консулъ, майоръ Самсонъ, който, както и другитѣ консули, останалъ на своя постъ прѣзъ всичкото време на обсадата на Одринъ.

Отъ наша и сръбска страна авторътъ е черпилъ своитѣ свѣдѣния отъ генералитѣ Савовъ, Фичевъ, Ивановъ, Вазовъ,

Причини за неуспехитъ на втората армия въ войната съ гърците.

(Продължение отъ кн. № 2, год. XXV—1914 и край).

Както вече поменахме, въ дадената на 2-а армия директива се заповѣдаваше, ако бжде принудена да отстъпва, да се *оттегля бавно съ упорни боеве*. Ще се спремъ на тази точка отъ заповѣдта. Що значатъ думитъ „упорни боеве“, каква цѣль се прѣслѣдва съ тѣхъ — дали да се разбие противникътъ или да се задържи врѣменно? Като класифицира разнитъ видове боеве, военната наука не поменава за нѣкакви упорни и неупорни боеве. По цѣль тя различава два вида боеве: рѣшителни (отбранителни, настѣпателни и срѣщни), гдѣто едната или двѣтъ воюващи страни се стремятъ съ всички сили и срѣдства да наложатъ волята си на противника, и нерѣшителни — демонстративни (отбранителни или настѣпателни), които се прѣдприематъ, за да се спечели врѣме или мѣсто или да се заблуди противникътъ. Тѣзи два вида боеве по своя характеръ, по своята упоритостъ и по начина на развитието си много се различаватъ. Докато първиятъ бой изисква да използваме всички сили, морални и физически, за да разбиемъ живата сила на противника и сломимъ волята му, вториятъ, взетъ отдѣлно, има за цѣль да въздѣйствува на противника съ наличнитъ сили, за да се спечели врѣме и мѣсто, като се запази моралната и физическа сила на войскитъ, за да могатъ да се употребятъ тамъ, гдѣто ще се даде рѣшителното сражение. Затова този видъ бой се отличава съ по-малка интензивностъ и по-малка упоритостъ. При боя съ рѣшителна цѣль всичко се поставя на карта: той носи или побѣда, или поражение. При бой съ нерѣшителна цѣль частитъ се вкарватъ въ бой само до известна степенъ, за да се запазятъ неразстроени.

Боеветъ при Петра, Гечкенли бѣха за насъ рѣшителни, защото бѣхме готови за рѣшителни дѣйствия; за турцитъ трѣбваше да бждатъ нерѣшителни, да печелятъ врѣме и пространство, т. е. да задържатъ по възможностъ нашето настѣпване, безъ много да се увличатъ, за да спазятъ силитъ си за рѣшителния бой, който се разигра по-послѣ при Люле Бургасъ. Тѣ не извършиха това, а направиха грѣшка, която отпослѣ имъ пагубни послѣдствия. Тѣхниятъ 1-и корпусъ се впусна въ рѣшителенъ бой самъ, прѣтърпѣ поражение, изгуби артилерията си и бѣше почти изгубенъ за турската армия. Боятъ при Тюренченъ за руситъ не трѣбваше да бжде рѣшителенъ, а да се печели врѣме. За тази цѣль именно бѣше изпратенъ на прѣдъ рускиятъ отредъ.

Боеветъ при Люле Бургасъ и Булаиръ бѣха рѣшителни: тамъ бѣше поставенъ въпросътъ „или — или“. И затова двѣтъ страни употребиха всички сили и срѣдства, проявиха крайно упорство, до като едната, физически и морално надвита, отстъпи прѣдъ упорството на другата. Боятъ при Чаталджа се почна съ рѣшителна цѣль, но не се разви до край, затова и не даде резултатитъ, които се очакваха.

Названието „упорити боеве“ повече наподобява бой съ рѣшителна, отколкото съ нерѣшителна цѣль. Бой съ нерѣшителна цѣль, воденъ упорито, не достига цѣльта си, защото прѣждеврѣменно изтощава и разстройва войскитъ. Той може да се води упорито само ако се води за кжсо врѣме съ една частъ отъ войскитъ, съвмѣстно съ други части, които водятъ рѣшителенъ бой. Такива сж демонстративнитъ боеве. Боеветъ на авангарда, на ариергарда, на стражевото охранение, на разузнавателнитъ отреди сж боеве съ нерѣшителна цѣль и се прѣдприематъ съ частъ отъ силитъ. Рѣшителниятъ бой се прѣдприема съ всички сили и срѣдства.

Изглежда, че командующиятъ 2 а армия е схваналъ понятието „упорити боеве“ повече въ смисълъ на боеве съ рѣшителна цѣль, затова на полковникъ Петева се заповѣда да заеме позиция на височинитъ сѣверно отъ Негованъ, гдѣто да спре настѣплението на гърцитъ на 20-и и 21-и юний на всѣка цѣна. А това значеше, да употребѣ всички сили и срѣдства въ дѣйствие, да прояви крайно напрежение, което въ края на краищата щѣше да му донесе или побѣда надъ противника, или поражение. На генералъ Сарафова при Кукушъ бѣше заповѣдано да употребѣ всички усилия, за да

и на 20-и не можа да достигне даже до Дойранъ, а на слѣдния денъ по обѣдъ частитѣ на 2-а армия бѣха вече изгубили сражението и се оттегляха на сѣверъ. Слѣдъ прѣгърпѣната несполука бригадата сама не бѣ въ състояние да поправи дѣлото. По-послѣ се даде още една бригада, но и тя не можа да пристигне на врѣме и да участвува въ боя, който се даде при Струмица.

Въобще, по една фаталностъ, всички подкрѣпления се даваха късно, бѣха изтощени и пристигаха слѣдъ като вече армията бѣ търпѣла неуспѣхъ, за това неможеха да поправятъ дѣлото. Лошото морално състояние, въ което бѣха изпаднали частитѣ слѣдъ неуспѣшнитѣ боеве при Лакна, Кукушъ и източно отъ Гевгелий, бързо се прѣдаде и на новодошитѣ части. Тѣ бързо се заразяваха съ настѣпилото униние и неможеха да повлияятъ за повдигането на духа на армията.

Главната причина на всичко това е обстоятелството, че при Лакна, Кукушъ и източно отъ Гевгелий се приеха рѣшителни боеве при крайно неблагоприятни условия, съ което се уби моралътъ на войницитѣ, най-важниятъ факторъ, който ги прави годни да побѣждавагъ.

Послѣ боеветѣ при Лакна, Кукушъ и източно отъ Гевгелий частитѣ на 2-а армия получиха заповѣдъ да се оттеглятъ вече на линията Бѣласица планина. Бригадата на полковникъ Каварналиева се оттегли по посока на Дойранъ — Струмица, частитѣ на генералъ Сарафова се оттеглиха по посока на Долни-Порой — Крѣсенското дефиле, и частитѣ на полковникъ Атанасова, който бѣше смѣнилъ отстранения полковникъ Петевъ — къмъ Демиръ-Хисаръ. Послѣдната група, понеже бѣше прѣтърпѣла поражение при Лакна, гдѣто изгуби по-голямата частъ отъ артилерията си, не прѣдставляваше вече опасностъ за гърцитѣ. Бригадата на полковникъ Каварналиева и войскитѣ на генералъ Сарафова, макаръ и неразбити, бѣха много изтощени.

Слѣдъ оттеглянето на нашитѣ части сѣверно отъ Кукушъ за гръцката армия главно операционно направление се явяваше направлението Кукушъ — Дойранъ — Струмица, отъ гдѣто щѣше да заплашва фланга на 4-а армия и можеше да разкъса 2-а отъ 4-а армия. Гръцката главна квартира пра-

вилно схвана това. Послѣ тежкия бой на генералъ Сарафова при Кукушъ той се оттегли къмъ Долни-Порой въ положение, което го правѣше безопасенъ вече за гърцитѣ, затова тѣ се задоволиха да го прѣслѣдватъ съ съвсѣмъ слаби части, а съ главнитѣ си сили се насочиха по важната за тѣхъ посока къмъ Струмица, гдѣто съ прѣвъзходни сили се нахвърлиха на отстъпилата въ това направление бригада на полковникъ Каварналиева и пристигащата ѝ на помощ бригада отъ 6-а дивизия, които и биха отдѣлно, безъ да може генералъ Сарафовъ да окаже нѣкакво въздѣйствиe. Ако на югъ отъ Кукушъ генералъ Сарафовъ не бѣ водилъ рѣшителенъ бой, той при своето оттегляне къмъ Долни-Порой нѣмаше да бѣде безопасенъ за гърцитѣ; тѣ неможеха да го прѣнебрѣватъ, защото, макаръ и съ демонстративно настѣпление, той щѣше да застрашава фланга и тила на настѣпващитѣ къмъ Струмица гръцки войски. Това щѣше да накара гърцитѣ да раздѣлятъ силитѣ си, а при това условие шансоветѣ имъ за успѣхъ въ посока на Струмица щѣха значително да се намалятъ. Това за лишенъ пжтъ ни доказва, колко е било погрѣшно рѣшението, да се даде рѣшителенъ бой на югъ отъ Кукушъ.

Слѣдъ приемането на рѣшителни боеве при Лакна, Кукушъ и източно отъ Гевгелий положението трудно можеше да се поправи и поради малката дълбочина на театра на военнитѣ дѣйствия. Слѣдъ тия неуспѣшни боеве общото стратегическо положение налагаше, прѣтърпѣлитѣ неуспѣхъ части отъ 2-а армия да се спратъ на линията на Бѣласица планина. Тамъ; за да се запазятъ съобщенията на 4-а армия, общата обстановка налагаше, 2-а армия да приеме нови рѣшителни боеве. На това обаче частитѣ не бѣха способни поради своето разстройство, физическо и морално изтощение. Ако театрътъ на войната имаше голѣма дълбочина, ако новата линия, на която стратегическитѣ условия налагаха да се спратъ частитѣ на 2-а армия и да дадатъ нови рѣшителни боеве, не бѣше Бѣласица планина, а друга линия; нѣколко прѣхода по на сѣверъ, тогава частитѣ щѣха да се оттеглятъ достатъчно отъ противника и тамъ да се устроятъ, починатъ и отново подготвятъ за бой. Изобщо такава нова отдалечена линия, каквато напимѣръ въ първата война бѣ

се задържи на позициите при Кукушъ и само ако, въпреки това, не може да се удържи, да почне бавно да се оттегля на северъ. А това е пакъ бой, който се дава съ рѣшителна цѣль, защото да употребимъ всички усилия за да се задържишъ на позициите, значи, да употребимъ всички сили и сръдства, за да сломишъ волята на противника, който иска да те изгони отъ позициите. Ако си употребилъ тѣзи сили и сръдства и не си постигналъ цѣльта, то значи, че си се подчинилъ на волята на противника или, просто казано, си билъ. И, ако се вземемъ по-добре въ боевете, които се дадоха при Лახна, Кукушъ и източно отъ Гевгелий, ще видимъ, че тѣ сж водени съ рѣшителна цѣль. А това е една грѣшка. При наличните условия тѣзи боеве трѣбваше да се водятъ съ цѣль да се спечели време и мѣсто: време, за да се дочакатъ подкрѣпленията, и мѣсто, за да се владѣе по-дълго време желѣзниятъ пѣть. Затова въ тѣзи боеве не трѣбваше да вкарваме всички сили и сръдства, а само толкова, колкото е нужно, за да заставимъ противника да се развърне и почне да заплашва фланговете ни. Следъ това трѣбва да почнемъ отстъплението, за да могатъ частите безпрѣпятствено да се оттеглятъ и заематъ нова позиция, гдѣто да накаратъ противника отново да се развърща. По-такъвъ начинъ щѣхме да спечелимъ повече време и да спазимъ войските. Изхождайки отъ тѣзи съображения, останалото на позициите при Лახна и Кукушъ и на 21-и юний бѣше погрѣшно. Частите трѣбваше да се оттеглятъ на нови позиции прѣзъ нощта сръщу 21-и, тъй като развърщането и настѣпването на гърците на 20-и бѣше вече почнало да става застрашително и можеше да увлѣче частите въ рѣшителенъ бой при неблагоприятни за насъ условия и съ много лоши послѣдствия.

Съ оставянето частите да приематъ рѣшителни боеве при Лახна, Кукушъ и източно отъ Гевгелий рискувахме, при неуспѣхъ, който впрочемъ се подсказваше, понеже противникътъ навсѣкѣждъ настѣпваше съ прѣвъзходни сили и подавяющо количество скорострѣлна артилерия, да поставимъ армията въ безизходно положение. Приемането на рѣшителни боеве въ упоменатите три пункта и тѣхното неуспѣшно завършване има това лошо послѣдствие, че губимъ морала въ хората и всѣ въ тѣхъ убѣждението, че не ги водятъ правилно въ бой. Всички видѣха съ очите си, че падналите имѣ

другари убити и ранени се прѣдоставяха на произвола на сѣдбата, че ги излагаха на убийствения огънь на една по-многочислена и по-доброкачествена неприятелска артилерия. Перспективата, че ги чака грозна участъ въ случай че бждатъ ранени, уби въ тѣхъ всичкото желание да се биятъ. Следъ злополучния бой при Лახна офицерите отъ участващите тамъ части заявяваха, какво състоянието на духовете у хората е такова, че, ако частите отново бждатъ вкарани въ бой, войниците още при първите неприятелски изстрѣли ще хвърлятъ пушките и ще напуснатъ позициите.

И дѣйствително, следъ боевете при Лახна, Кукушъ и източно отъ Гевгелий частите отъ 2-а армия бѣха така изтощени и така уморени физически и морално, че бѣха за дълго време негодни да водятъ новъ рѣшителенъ бой.

Сегѣ да видимъ накратко, какви подкрѣпления се дадоха на 2-а армия, кога пристигнаха и при какви условия бѣха вкарани въ дѣйствие. Още на 18-и юний, когато почна да се обрисова застрашителното положение на гърците, командующиятъ 2-а армия поиска да му се изпратятъ по-скоро подкрѣпления. На тѣзи молби общата главна квартира, поради трудното общо стратегическо положение, неможеше така лесно да се отзове.

Най-напрѣдъ, до като 2-а армия бѣше още на позициите при Лახна, Кукушъ и източно отъ Гевгелий, съобщи ѝ се, че ѝ се даватъ три дружини отъ 50-и полкъ, които по това време се намираха при станция Удово. Тѣзи дружини пристигаха една по една, затова тѣхното присъствие остана почти незабѣлвано. Отъ тѣхъ една дружина се присъедини къмъ 2-а бригада отъ 3-а дивизия, когато вече послѣдната бѣше почнала да се оттегля на северъ отъ Кукушъ; другата се присъедини къмъ бригадата на полковникъ Каварналиева, но по своята слабостъ не оказа нѣкое въздѣйствие; останалата дружина била задържана въ околността на Удово, за да дѣйствува противъ нѣкакви си сѣрбомански чети.

По-послѣ — на 20-и юний — се съобщи, че се изпраща една бригада отъ 6-а дивизия, находяща се въ с. Сушево, сѣверно отъ Струмица. Тази бригада, вслѣдствие на непрѣкъснатите маршове, които извършваше още прѣди почването на военните дѣйствия (послѣдните завариха 6-а дивизия още въ периода на нейното съсрѣдоточаване), бѣ много изморена

за турцитѣ Чаталджанската слѣдъ Люле-Бургаския бой. Но въ дадения случай тѣзи условия не съществуваха. Частитѣ, които прѣтърпѣха неуспѣхъ при Лакна, трѣбваше да се оттеглятъ и спратъ само на единъ прѣходъ назадъ, при изхода на Крѣсенското дефиле, и тамъ се искаше да дадатъ едно ново рѣшително сражение. За това обаче неможеше и да се мисли. Положението на тѣзи части бѣше таково, че тѣ не бѣха абсолютно годни за каквато и да било военна акция. При Демиръ-Хисаръ, слѣдъ отстъплението отъ Лакна, командирътъ на 16-и пѣх. Ловчански полкъ подаде до бригадниятъ си командиръ рапортъ, въ който му заявяваше, че полкътъ му билъ тѣй разнебитенъ и тѣй изтощенъ, че му било необходимо най-малко петдневна пълна почивка, за да може да почине, да се подтегне и отново да стане годенъ за бой. А това бѣ невъзможно, защото противникътъ се намираше само на 20—25 километра на югъ. Неговитѣ голѣми биваци ясно се очъртаваха. Той можеше да се яви всѣки моментъ, и нашитѣ части, по силата на сложилата се стратегическа обстановка, трѣбваше да го срѣцнатъ и дадатъ рѣшителенъ бой, защото обстановката налагаше и общата главна квартира прѣдписваше, Крѣсенското дефиле да се държи на всѣка цѣна, за да не се компромитира тилътъ на 4-а армия. При тѣзи условия частитѣ, макаръ и разстроени, трѣбваше да се приготвятъ да дадатъ ново рѣшително сражение на противника и не му позволятъ да проникне на сѣверъ. Затова трѣбваше да се укрѣпаватъ позиции, трѣбваше да се положатъ неимоверни усилия, за да се събератъ, подтегнатъ и приведатъ въ редъ частитѣ. И, ако въ това отношение що годѣ се направи, затова трѣбва да се благодари на гърцитѣ, които, слѣдъ като заеха позициитѣ при Лакна, останаха на дѣсния брѣгъ на Струма цѣли четири дни въ бездѣйствие, — време достатъчно да се окопитятъ частитѣ и да се прибератъ изостаналитѣ войници и команди.

Обаче, ако гърцитѣ не напиреха къмъ Демиръ-Хисаръ, тѣ не бездѣйствуваха въ посока на Струмица. Както помечнахме и по-рано, посоката Кукушъ—Струмица се явяваше най-важна, защото, дѣйствувайки по това направление, гърцитѣ при успѣхъ щѣха да разединятъ двѣтѣ наши армии 2-а и 4-а и щѣха да заплашватъ самия тилъ на 4-а армия. Тѣ напълно съзнаваха важноста на тази посока и за това, въпрѣки тежкитѣ боеве, които тѣ изнесоха при Кукушъ и

Нар. Библиотека, София

Нар. Янко Стоянов, София

източно от Гевгелий, и въпреки изтощението на войските имъ, тѣ не спрѣха своето настѣпление по посока на Дойранъ — Струмица. Тукъ тѣ съсредоточиха главнитѣ сили отъ своята армия и се нахвърлиха на отстъпилата въ тази посока бригада на полковникъ Каварналиевъ и пристигащитѣ ѝ подкрѣпления отъ 6-а дивизия.

Тѣй като пътятъ Струмица—Петричъ—Джумая бѣ единствениятъ удобенъ пътъ, по който въ случай на неуспѣхъ можеха да отстъпятъ обозитѣ и артилерията на лѣвото крило на 4-а армия, то запазването на този пътъ се налагаше на всѣка цѣна. Ето за това бригадата на полковникъ Каварналиевъ, слѣдъ неуспѣшнитѣ боеве източно отъ Гевгелий, трѣбваше да встъпи въ новъ рѣшителенъ бой. И, ако тя можа да го води съ честъ, това се дължи на обстоятелството, че отстъпи отъ Гевгелий сравнително наврѣме, като не остави да се разстроятъ напълно частитѣ, и понеже хранѣше надежда да бѣде усилена отъ прѣснитѣ подкрѣпления, които ѝ идѣха на помощъ. Тази бригада, заедно съ пристигащитѣ ѝ подкрѣпления, даде ново рѣшително сражение на гърцитѣ, но при много неблагоприятни условия: тя сама бѣ изтощена и уморена отъ нѣколкодневнитѣ неравни боеве, а пристигащитѣ подкрѣпления бѣха изтощени отъ непоносимитѣ ежедневни усиления маршове, които трѣбваше да направятъ, за да пристигнатъ колкото се може по-скоро.

И така, слѣдъ неуспѣшнитѣ боеве при Лакна, Кукушъ и източно отъ Гевгелий 2-а армия бѣше длъжна, по силата на сложилата се стратегическа обстановка, да встъпи въ нови рѣшителни боеве при крайно неблагоприятни условия. Тя прие тѣзи боеве, и може да се каже, че тя съ честъ изпълни възложената ѝ задача — да прикрие отстъплението на обозитѣ и артилерията на 4-а армия. Тоя успѣхъ обаче се плати съ цѣната на нейното по-нататъшно съществуване като годна бойна единица. Даденитѣ на линията на Бѣласица планина боеве окончателно сломиха силата и съпротивлението и на относително запазенитѣ слѣдъ първитѣ несполучливи боеве части и на пристигащитѣ подкрѣпления отъ 6-а дивизия. Загубитѣ въ артилерия и разстройството на пѣхотнитѣ части съвсѣмъ обезличиха втората армия. Слѣдъ тѣзи боеве тя броеше въ състава си само части, но не и бойци. И, ако въпреки това гръцката армия забави настѣплението си къмъ Горна Джумая до 13-и юлий, когато бидоха вкарани въ

дѣйствието пристигнахитѣ отъ 1-а дивизия подкрѣпления, това не се дължи на нѣкакъвъ отпоръ, който частитѣ на 2-а армия дадоха на противника, а чисто и просто на планинския характеръ на мѣстността и направенитѣ технически разрушения въ Рупелското и Кръсенското дефилета.

Злополуката на 2-а армия се увеличи още и поради прѣнебрѣжението, съ което командующиятъ армията се отнесе къмъ въпроса за изучаването и подготовката на операционния театъръ въ инженерно отношение. Съ изключение на 3-а дивизия, въ района на която по инициативата на нейния началникъ бѣ подготвена една добръ укрѣпена позиция южно отъ Кукушъ и прокаранъ единъ новъ пѣтъ прѣзъ Круша планина за Долни Порой, друго почти нищо не бѣ направено. Обаче и това малко сторено направи доста затруднения на гърцитѣ. На добръ подготвената позиция 2-а бригада отъ 3-а дивизия, подпомогната отъ пристигащитѣ ѝ подкрѣпления отъ Сърската бригада, можа да устои день и половина противъ тройно по-многочисленъ противникъ и да отстъпи благополучно къмъ Долни Порой, слѣдъ като му нанесе тежки загуби. Въ участъка Лакна—Негованъ не бѣ направено почти нищо. За това въ този участъкъ отстъпилитѣ съ бой на 20 и юний части на полковникъ Петева не можаха да се затвърдятъ на заетитѣ при Лакна позиции и за това на 21-и юний само единъ концентриранъ артилерийски огънь на противника можа да поколебае духа и да застави защитниците да напуснатъ позициитѣ си.

Помощникътъ на Главногокомандующия бѣше загатналъ, че въ зависимостъ отъ обстоятелствата отначало може да не усилива съ подкрѣпления 2-а армия, на която даде чисто отбранителна задача, но командующиятъ 2-а армия не обърна сериозно внимание на това обстоятелство и не направи нищо за подготвяне на военния театъръ въ инженерно отношение. Нѣщо повече: той гледаше на това съ прѣнебрѣжение. Той мечтаеше само за едно стремително настѣпление съ една силна армия къмъ Солунъ, гдѣто да смете сграхливо скрилата се въ своитѣ позиции гръцка армия. А че обстоятелствата можаха да наложатъ на 2-а армия да води за извѣстно врѣме отбранителна война противъ значително по-силенъ противникъ; а че за това бѣ необходимо условие да се използва силата,

на мѣстността и лопатата, като се избератъ нѣколко линии за съпротивление, които ѝ врѣме да се укрѣпятъ, за това никакъ не се помисли и нищо не се направи. А това е една важна грѣшка. Нищо по-хубаво отъ това — да водимъ настѣпателна война; но, когато обстоятелствата ни наложатъ и отбранителна, трѣбва да сме готови и нея съ умѣние да водимъ. А за това не трѣбваше да изпускаме изъ видъ услугитѣ на инженерното изкуство.

Бѣдствието на 2-а армия се увеличи още повече и отъ отсъствието на прѣдвидливостъ и разпоредителностъ отъ страна на висшето началство, за да се прѣдупрѣдятъ паникитѣ и се запази редътъ въ тила при случай на единъ неуспѣхъ, — явления, по свидѣтелството на военната история, твърдѣ обикновени въ такива случаи.

Още на другия день слѣдъ несполучливия бой при Лакна въ тила на 2-а армия се появи паника, поради което всички обози и тилови учрѣждения се разбѣгаха и разнебитиха. Строевитѣ части изгубиха всѣкаква връзка съ своитѣ тилови органи, поради което функционирането на снабдителната служба бѣ прѣкъснато. Войниците не можеха да получатъ необходимитѣ имъ ежедневни хранителни припаси. Кухнитѣ се изгубиха, припаситѣ отъ обозитѣ при бѣгането се разпилѣха, лазаретитѣ и болницитѣ се разбѣгаха, тиловитѣ служби се разнебитиха. Затова дълго врѣме слѣдъ произлѣзлата паника неможеше да се организира ни подвозъ на хранителни и бойни припаси къмъ частитѣ, ни евакуация на болнитѣ и раненитѣ. Slѣдъ непосилнитѣ нѣколкодневни боеве частитѣ, вмѣсто да се нахранятъ съ топла храна и подкрѣпятъ силитѣ си, бѣха обречени на нови продължителни бѣдствия. И, ако не бѣха грамаднитѣ запаси съ сухари, сирене, захаръ и кашкавалъ по близкитѣ желѣзнопѣтни гари, като наприкладъ въ Демиръ-Хисаръ, бѣдствието щѣше да бѣде още по-големо и съ още по-лоши послѣдствия.

Най-накрай нѣма да пропуснемъ да отбѣлѣжимъ още едно обстоятелство, което, вѣрваме, до извѣстна степенъ можеше да поправи злото, като повдигне духа на частитѣ, а то е непосредствената намѣса на командующия армията съ

личния си авторитетъ. Слѣдъ несполучливия бой при Лакна, когато моралътъ на хората бѣше падналъ до най-ниска степенъ, когато влиянието и авторитетътъ на по-малките началници бѣха изчерпани, когато у всички вѣрата въ успѣшното завършване на наченатото дѣло бѣ изгубена, когато и войници и офицери мислѣха, че сж немилостиво изложени на ударитѣ на противника поради неумѣлитѣ разпореждания на висшето командуване, тогава, мислимъ, намѣсата на командующия армията за успокояване и ободряване на разколебанитѣ духове бѣше повече отъ необходима. Самото появяване на командующия армията между редоветѣ на войницитѣ при такива тежки обстоятелства щѣше да ги накара да мислятъ, че не сж забравени, че не сж подло изоставени на произвола на сждбата. Тѣ щѣха да видятъ и да схванатъ, че тѣхното нещастие се дължи не на нѣкакво началническо заблуждение, а на други непрѣдвидѣни обстоятелства, че наредъ съ тѣхъ самъ командующиятъ армията понася физическитѣ и морални терзания, които злата орисница ни е орисала. Самото появяване на командующия армията, на легендарния вече между войницитѣ герой отъ Одринъ, нѣмаше да остане безъ благоприятно въздѣйствиe на духа на войницитѣ. Съзнанието у послѣднитѣ, че едно високо и грижливо началническо око отъ близу слѣди тѣхнитѣ дѣйствия и цѣни тѣхнитѣ усилия, нѣмаше да стане безъ въздѣйствиe. А изказването на една заслужена благодарностъ за положенитѣ усилия и даденитѣ жертви, изказването на нѣколко прочувствени думи за свещенитѣ ни длѣжности къмъ падналитѣ герои и обиденото отечество, славата и честъта на които бѣха поставени на карта, нѣмаше ли още повече да въздѣйствува за повдигане на духа?

Необходимостъта отъ явяването на командующия армията между редоветѣ на войницитѣ бѣ подсказана, но не бѣ възприета. Дали важни и неотложни обстоятелства сж попрѣчили на генерала да изпълни и този си дългъ, незнаемъ. Обаче ние мислимъ, че въ тѣзи сждбоноси дни излизането на командующия армията напредъ между войницитѣ бѣ така важно и неотложно обстоятелство, както и всѣко друго. Командующиятъ армията можеше да остави на мѣстото си своя замѣстникъ — началникъ щаба, къмъ когото хранѣше пълно довѣрие, а самъ на конь съ единъ-двама офицери да излѣзе напредъ при частитѣ. Това никакъ нѣмаше да му

попрѣчи да бѣде пакъ въ свръзка съ щаба и съ другитѣ части на армията

Въ заключение ще кажемъ, че *причинитѣ за неуспѣхитѣ на нашата 2-а армия въ войната съ грцитѣ сж повече отъ стратегическо и организационно, отколкото отъ тактическо естество*. Нашиятъ войникъ, макаръ изтощенъ, и въ тази война даде всичко, каквото се очакваше отъ него, но той бѣ злѣ използванъ. Опиянено отъ грѣмоноснитѣ побѣди, които този войникъ, окрилянъ отъ своя свещенъ поривъ, нанесе на турцитѣ въ първата война, нашето висше командуване помисли, че дѣйствува безупрѣчно, и затова скоро забрави и грубо наруши принципитѣ на военната наука и военното изкуство. А тѣ казватъ: уважавай противника си, какъвто и да е той; дѣйствуй всѣкога съ сѣсрѣдоточени сили; не прѣслѣдвай второстепени цѣли наравно съ главнитѣ. Ако обстановката не те заставя, не приемай рѣшителенъ бой, докато не си готовъ да го дадешъ съ възможно най-много шансове за успѣхъ, защото първитѣ несполучливи боеве често иматъ сждбоносно значение за по-нататѣшния ходъ на операциитѣ. Не прѣнебрѣгвай силата на мѣстността и изкуството на лопатата, когато могатъ да ти бждатъ полезни. Вземай всички мѣрки, за да се запазятъ физическитѣ и морални сили на войскитѣ, защото само така може да се поддържа у тѣхъ она духъ, който ги прави способни да побѣждаватъ. Всичко това и още много друго бѣ или забранено, или прѣнебрѣгнато, и затова наказанието не закѣснѣ да ни се наложи. Сега прочее нека всички помнимъ, че нѣколкото десетки наши орждия, оставени въ рѣцѣтѣ на противника, за дълги врѣмена оставатъ нѣми свидѣтели на нашето осждително самооболщение и военно невѣжество. Дано тѣ поне сега ни посочатъ пѣтя, по който трѣбва да трѣгне нашето военно обновление!

Капитанъ Георгиевъ Т.